

BSOBAC_3 Bacheloroppgave med forskningsmetode

Tittel: Hva betyr arbeid for papirløse flyktninger?

Universitetet
i Stavanger

DET SAMFUNNSVITENSKAPELIGE FAKULTET

Institutt for sosialfag

Bachelor i sosialt arbeid

Kandidatnummer: 3072

Antall ord: 12 196

Innholdsfortegnelse

KAPITTEL 1 - INNLEDNING	3
KAPITTEL 2 – BAKGRUNN: PAPIRLØSES SITUASJON I NORGE	6
KAPITTEL 2 - TEORETISK REFERANSERAMME	9
2.1 ARBEID	9
2.2 MARGINALISERING OG SÅRBARHET	10
2.3 RESILIENS	11
KAPITTEL 3 - METODE.....	14
3.1 INTERVJU SOM METODE	14
3.2 UTVALG	14
3.3 DATA	15
3.4 ANALYSE	17
3.5 ETISKE VURDERINGER	18
KAPITTEL 4 - RESULTATER OG DRØFTING.....	20
4.1 PRESENTASJON AV FUNN	20
4.1.1 Hva betyr arbeid for hverdagen?	20
4.1.2 Hva betyr arbeid for personlig utvikling?	22
4.1.3 Hva betyr arbeid for økonomi?	23
4.2 DRØFTING – ARBEID BETYR ALT, OG ARBEID BETYR INGENTING.....	24
4.2.1 Arbeid betyr alt	25
4.2.2 Arbeid betyr ingenting.....	27
4.3 DRØFTING - SÅRBARHET OG MARGINALISERING MØTER RESILIENS.....	30
KAPITTEL 5 - AVSLUTNING	33
LITTERATURLISTE	34
VEDLEGG 1: INFORMASJONSSKRIV OG SAMTYKKESKJEMA	
VEDLEGG 2: INTERVJUGUIDE	

Antall ord: 12 196

Kapittel 1 - Innledning

Papirløse flyktninger er de som lever i Norge uten lovlige papirer på opphold. En gruppe innenfor de papirløse er de som kalles ureturnerbare flyktninger. Dette er de med endelig avslag på søknad om asyl, men som myndighetene av ulike grunner ikke kan sende tilbake til deres hjemland (Eide, 2006, s. 56).

Norge har et stort fokus på arbeid gjennom blant annet arbeidslinja, hvor norsk sosialpolitikk jobber for å få flest mulig i lønnet arbeid (Brodtkorb & Rugkåsa, 2015, s. 302). Papirløse flyktninger har ikke rett på skattekort, og har derfor heller ikke anledning for å skaffe seg arbeid og inntekt på lovlig vis (Brodtkorb & Rugkåsa, 2015, s. 303). Flere av dem har bodd mange år i Norge. Jeg har selv møtt noen av dem, og den låste situasjonen og frustrasjonen deres, samt ønsket om å jobbe og leve et normalt liv har skapt et engasjement i meg for deres situasjon.

Mange av de ureturnerbare flyktningene i Norge ønsker å bidra til samfunnet ved å jobbe og betale skatt, fremfor å bo på mottak og motta det lille de får av sosialhjelp. Men mangelen på skattekort hindrer tilgangen til det ordinære arbeidsmarkedet. Allikevel velger mange å skaffe seg jobb. At de velger dette må tyde på at fordelene med å jobbe ansees som større enn ulempene som kommer ved å jobbe utenfor samfunnets rammer for ordinært arbeid.

I denne oppgaven skal jeg undersøke hva arbeid betyr for papirløse flyktninger i Norge. Papirløse er en sårbar gruppe som på mange områder blir marginalisert og ekskludert i samfunnet vårt, som er forhold sosialt arbeid som fagfelt er ment å tydeliggjøre og motvirke (Ellingsen, Levin, Berg, & Kleppe, 2015, s. 19). Gjennom 3 kvalitative intervjuer av papirløse flyktninger som er i arbeid i dag, belyser oppgaven en problematisk situasjon i samfunnet og gir rom for å utvikle vår forståelse (Thagaard, 2018, s. 49). Problemstillingen setter fokus på menneskenes egen opplevelse av sin situasjon, gjennom hvordan arbeid påvirker tilværelsen som papirløs flyktning i Norge.

Problemstillingen i denne oppgaven er følgende:

Hva betyr arbeid for papirløse flyktninger?

Marfleet og Blustein etterspør mer forskning på hvordan papirløse flyktninger opplever arbeidssituasjonen sin, da det kan få frem dybden i håp og smerte, samt å identifisere ressurser og barrierer fra den papirløses ståsted. De trekker frem at fokuset på denne gruppen i hovedsak foregår på politisk og strukturelt nivå, og dermed blir opplevelsen til individene oversett (Marfleet & Blustein, 2011, s. 386–388). Det at lite forskning har blitt gjort på denne gruppen, i tillegg til at mange av de lever i ulik grad i skjul, gjør naturlig nok at en vet ganske lite om de. Mangel på kunnskap om en slik gruppe kan i verste fall få svært alvorlige konsekvenser for de det gjelder. Det er med det som bakgrunnen jeg ønsker å bidra med innsikt i hvordan arbeid påvirker situasjonen til disse menneskene, som et lite bidrag forskning kan bygge videre på.

Oppgavens formål er å få frem og lytte til stemmer som i liten grad blir hørt i dagens samfunn. Jeg har valgt å gjøre dette med et fokus på arbeid, da det er noe som i stor grad preger hele livet ved at det er et sted for fellesskap, læring og selvrealisering, samt nyttig for å få en struktur på hverdagen (Brodtkorb & Rugkåsa, 2015, s. 303). Dette kan bringe frem viktig kunnskap om hvordan marginaliseringen oppleves, samtidig som det forteller oss mye om motstandsdyktigheten hos de jeg har snakket med. Vi vet allerede mye om betydningen av arbeid, og vi vet også en del om hva det å leve i marginalisert posisjon i samfunnet kan bety. Ved å belyse hva arbeid betyr for de som lever som papirløse vil en kunne få frem hva de selv velger å vektlegge når det kommer til dette temaet, og hvorvidt det vi allerede vet gjør seg gjeldende også for denne gruppen. En vil kunne få frem viktige aspekt av livet til mennesker som lever i en utsatt og lite synlig posisjon i samfunnet vårt.

Jeg vil svare på problemstillingen ved hjelp av kvalitative intervju. Jeg har snakket med tre personer som befinner seg i landet som ureturnerbare, men som har valgt å skaffe seg jobb. Gjennom intervjuene vil jeg spørre om hva arbeid har å si for deres situasjon, hvordan det oppleves å arbeide og hvordan de tror situasjonen deres ville vært uten jobb. Denne oppgaven vil ta utgangspunkt i informantenes opplevelse av sin situasjon. Jeg vil understreke at de i denne gruppen lever under svært ulike forhold, ulike steder i landet og arbeider innen ulike felt, og at jeg bare har snakket med tre stykker. Funnene vil derav ikke kunne gjøres representative for hele populasjonen. Det disse tre sier er allikevel relevant for fagfeltet da opplevelse av å være i

en situasjon kommer best frem gjennom samtale med de det gjelder. Da dette er et område med lite tidligere forskning er dybdeintervju en hensiktsmessig måte å gjøre forskningen (Tjora, 2012, s. 105). Det er en mulighet for å begynne å utforske temaet, og eventuelt finne ut hva som er relevant å forske mer på. I tillegg vil eventuell sammenheng i svarene til informantene vise til noe som gjentar seg, og vil derav trolig gjøre seg gjeldende også for flere enn de jeg har pratet med.

Oppgaven er bygget opp som følger. Etter en kort redegjørelse av papirløses situasjon i Norge vil teoridelen vil ta for seg sentrale tema valgt ut for å kunne belyse data og videre tas i bruk når jeg skal diskutere funn. Temaene jeg har fokusert på er arbeid, marginalisering og sårbarhet, samt resiliens. I metoddelen vil jeg gå gjennom hva jeg har gjort og hvorfor. Jeg vil presentere dette gjennom forklaring av intervju som metode, utvalget for oppgaven, datainnsamlingen, analyse og etiske vurderinger. Videre vil jeg presentere funn fra intervjuene, noe jeg har valgt å gjøre gjennom tre tema: hva arbeid betyr for hverdagen deres, hva arbeid betyr for deres personlige utvikling og hva arbeid betyr for økonomien. Drøftingen vil ta utgangspunkt i hvordan arbeid betyr alt samtidig som arbeid betyr ingenting, og når sårbarhet og marginalisering møter resiliens. Her vil jeg drøfte funnene opp mot teori og tidligere forskning.

Kapittel 2 – Bakgrunn: Papirløses situasjon i Norge

Papirløse i Norge lever under ulike forhold, men noe går igjen. Felles for alle er at de er mennesker som ikke har lovlige papirer på opphold i landet der de bor, i dette tilfellet Norge (Holmedal Ottesen, 2008, s. 4). Det er viktig å nevne at begrepet papirløs ikke nødvendigvis betyr at de ikke har papirer på hvem de er i det hele tatt, men de står altså uten papirer som gir lovlig opphold i Norge (Holmedal Ottesen, 2008, s. 6). Svendsen skiller i sin artikkel mellom tre kategorier papirløse: asylsøkere med ubehandlet søknad, de med avslag på søknad, og de som ikke har gjort seg kjent for norske myndigheter (Svendsen, 2012, s. 39).

De ureturnerbare går her inn under kategorien «de med avslag på søknad», og de jeg har intervjuet til denne oppgaven er å regne som ureturnerbare. Det som skiller denne gruppen ut fra andre med avslag er at myndighetene ikke har klart å sende de tilbake til hjemlandet. De kan da være fra land uten returavtale med Norge, det kan være tvil om identiteten til søkeren som har fått avslag, eller mangel på identitetspapirer (Eide, 2006, s. 56–57). Helt konkret kan det gjelde land som Etiopia og Eritrea hvor det, frem til nå nylig, har vært slik at de kun tar imot de som reiser frivillig, altså ikke tvangsretur. Dersom de som har fått avslag ikke ønsker ikke å reise frivillig havner de innen denne gruppen (Steen, 2008). Det kan også gjelde såkalt statsløse, hvor de største gruppene er kurdere fra Irak eller Iran, og Palestinere fra forskjellige land i Midtøsten (NOAS, 2015). For dem er det gjerne slik at Norge stiller tvil til validiteten på papirene de har med seg, identiteten i helhet, eller at hjemlandet nekter å ta imot vedkommende.

I praksis vil dette si at en situasjon som var ment å være midlertidig drar ut. De kan bli gitt opphold på humanitært grunnlag, men dette blir sjeldent gjennomført (Holmedal Ottesen, 2008, s. 4). Dette betyr at mennesker lever over flere, gjerne mer enn 5 til 10 år i Norge uten rettigheter som tilgang til det lovlige arbeidsmarkedet. De lever altså i en ventetid eller limboposisjon på ubestemt tid (Holmedal Ottesen, 2008, s. 9).

Som ureturnerbar flyktning i Norge får man 1894 kr i måneden å leve for når man bor på asylmottak (UDI, 2019). Disse midlene faller altså bort dersom en flytter ut. Av helsetjenester har de rett på øyeblikkelig eller akutt hjelp, men må betale for dette selv (Holmedal Ottesen,

2008, s. 15–16), og med økonomien til de ureturnerbare blir i praksis disse tjenestene svært lite tilgjengelige. Innskrenkingen av rettigheter, deriblant arbeidsrettigheter, handler i hovedsak om å skape insentiv for papirløse til å reise tilbake til sine hjemland på eget initiativ. Det er altså snakk om et innvandringsregulerende tiltak hvor fravær av rettigheter skal virke som motiverende til å ikke bli værende (Øien & Sønsterudbråten, 2011, s. 75). Det er også ment å hindre at en tilværelse som papirløs i Norge blir ansett attraktiv for flere. Dette er mennesker myndighetene kjenner til, men ikke får gjort noe med. Eide trekker frem at myndighetene ikke anser noen som ureturnerbare, men at manglende samarbeid fra asylsøkeren sin side gjør dem vanskelige å returnere (Eide, 2006, s. 57).

Mangelen på skattekort gir i realiteten tre handlingsalternativ i forhold til økonomien til papirløse: de kan velge å ikke arbeide, de kan skaffe seg jobb på det uformelle arbeidsmarkedet, ofte referert til som svart arbeid, eller de kan ta del i kriminelle aktiviteter som skaper inntekt, som prostitusjon, tigging eller narkotikahandel (Øien & Sønsterudbråten, 2011, s. 73). Det å ikke ha en inntekt over lang tid oppleves sjeldent som et reelt alternativ, og selv om en skulle ønske å ha alt på det rene oppleves en mangel på muligheter for det (Marfleet & Blustein, 2011, s. 74).

På grunn av den vanskelige situasjonen de befinner seg i finnes det mennesker som forsøker å bedre vilkårene de lever under. Det finnes flere ulike hjelpetiltak med fokus på helsehjelp, rettshjelp, og også arbeid. Selv om rettighetene i Norge er innskrenket eksisterer fremdeles menneskerettighetene og andre internasjonale konvensjoner som Norge har ratifisert. Disse gjør seg gjeldende også for de papirløse, og «hjelpere» og humanitære organisasjoner jobber for at også de skal få rettighetene oppfylt (Holmedal Ottesen, 2008, s. 18).

Et eksempel på slike hjelpetiltak er det jeg har vært i kontakt med, som jobber for å ansette ureturnerbare flyktninger i ulike bedrifter på mest mulig lovlig vis. Da de ureturnerbare ikke har rett på skattekort blir dette i prinsippet ulovlig virksomhet. Men dette firmaet mener at de papirløse flyktningene egentlig har rett til arbeid, og at tolkning og praktiseringen av loven i dag strider mot grunnloven, forarbeidene til den og menneskerettighetene. De jobber for å bevare arbeidsrettighetene til de ansatte på best mulig måte. De jeg har snakket med befinner seg slik sett i en annerledes situasjon enn andre som skaffer seg jobb på det svarte markedet. Blant

annet sikrer firmaet dem minstelønn, feriepenger og yrkesskadeforsikring, samt de er forpliktet til å betale inn beløp tilsvarende skatt som firmaet setter til side for å betale inn om de blir gitt anledning. Det blir altså mer som en gråsone, preget av et ønske om å hjelpe, og ikke like tydelig kriminelt som svart arbeid normalt sett er, hvor det er et fokus rettet mot økonomisk vinning.

Kapittel 2 - Teoretisk referanseramme

2.1 Arbeid

Det er naturlig å tenke at arbeid i første omgang handler om å forsørge seg og sine. Det skaper en inntekt en kan disponere og ha kontroll over, noe som påvirker både tryggheten og trivselen til den det gjelder. Men det er også en arena hvor enkeltpersoner kan få muligheten til å utvikle seg, lære og oppleve selvrealisering (Brodtkorb & Rugkåsa, 2015, s. 303). Arbeid gjør dette ved å bidra til utvikling av ferdigheter og kompetanse, karriereutvikling, samfunnskunnskap, livsglede, tilfriskning, sosialisering, status, identitet og tilhørighet (Frøyland & Spjelkavik, 2014, s. 19). Jobb er også for mange en mulighet for fellesskap, hvor en har tilhørighet og er ventet og ønsket (Brodtkorb & Rugkåsa, 2015, s. 303). Hernes (2010, s. 19) legger frem forskningen til Marie Jahoda som oppsummerer motivasjon for arbeid gjennom disse punktene: Det strukturer tiden, er en kilde til sosial samhandling og felles opplevelser, det skaper et mål og formål utover en selv, bidrar til å definere personlig status og identitet, og er et middel for å framtvinge aktivitet. Motivasjonen bygger altså mye på selvutvikling og fellesskap. Det at arbeid er noe som sørger for at en har struktur i timeplan og hverdag er i seg selv verdsatt i samfunnet vårt, blant annet fordi det gir fritid en egen verdi (Brodtkorb & Rugkåsa, 2015, s. 303).

Norsk politikk har siden 1930-tallet jobbet for høy sysselsetting, med et mål om at flest mulig skal delta i arbeidslivet og på den måten forsørge seg selv (K. Halvorsen, Stjernø, & Øverbye, 2016, s. 16). En mener ikke lengre at arbeid er utelukkende et onde, men også et gode (K. Halvorsen, 2012, s. 192). At det er et behov og et gode både for fellesskapet og enkeltmennesket er litt av bakgrunnen for «arbeidslinja», som er det politiske målet om at samfunnet som helhet skal støtte opp for arbeid til alle (Brodtkorb & Rugkåsa, 2015, s. 303; Stjernø & Øverbye, 2012, s. 19). Det er mange grunner til å heie frem arbeid. For velferdsstaten sin del er høy arbeidsdeltakelse en forutsetning, da det gir store skatteinntekter til staten (K. Halvorsen mfl., 2016, s. 16). Det er også en fordel da langvarig offentlig stønad som primærkilde til inntekt kan være passiviserende (K. Halvorsen mfl., 2016, s. 244), noe som verken er til fordel for staten eller individet.

Samtidig som arbeid er svært bra for mental og fysisk helse bringer arbeidsledighet med seg en betydelig helserisiko (Svendsen, 2012, s. 43). Det er blitt påvist sammenheng mellom arbeidsledighet og dårlig fysisk og psykisk helse (Esser, 2012, s. 49) Denne samsvarer med forskningen til Øien og Sønsterudbråten(2011, s. 82), som trekker frem i sin rapport på vegne av UDI hvor sentralt jobb er for psykisk helse, og hvordan det å være ekskludert fra arbeidsmarkedet kan føre til depresjon og isolasjon. De vektlegger hvordan jobb bidrar til en opplevelse av normalitet og å kunne være til nytte for samfunnet. Arbeid vil altså kunne oppleves som en meningsfull måte å fylle tiden sin. Det er ikke bare økonomien som påvirker dette: selv hvor dagpenger har sikret den økonomiske tryggheten er det sammenheng mellom arbeidsledighet og dårlig fysisk og psykisk helse. Det er også koblet opp til lavere tilfredshet og lykke (Esser, 2012, s. 49). En kan slik se at det ikke bare er økonomisk gevinst i å være i jobb, men at det også bringer svært mange helsefremmende og sosiale fordeler.

2.2 Marginalisering og sårbarhet

Arbeidsledighet er altså noe som forsterker sårbarhet, og marginalisering kan knyttes opp mot nettopp manglende deltakelse i arbeidslivet (Heggen, Jørgensen, & Paulgaard, 2003, s. 186). For flyktninger kan også marginalisering oppstå når hindringene i det nye landet oppleves uoverkommelige (Brunvatne, 2006, s. 187). En måte å forklare begrepet marginalisering på er at det beskriver noen som er i mindretall, og ikke lever i forhold til samfunnets forventninger. De lever i ytterkanten av samfunnet, og blir ikke ansett som fullverdige medlemmer (Rønneberg, 2000, s. 191). Når en står uten arbeid reduseres mulighetene for å opparbeide seg viktige ressurser for integrering særlig knyttet til sosial kapital, som dermed fører til ytterligere marginalisering (Heggen et al., 2003, s. 186).

En kan på et vis si at marginalisering er på et ytterpunkt, dersom integrering er på den andre (Brunvatne, 2006, s. 187). Hvor integrering handler om å inkluderes og å passe inn, er marginalisering en opplevelse av å være utenfor, fremmed og hjemløs. Usynlig marginalisert er et begrep som kan brukes når noen er sosialt isolert, altså ikke deltakende i noe fellesskap i det hele tatt (Heggen et al., 2003, s. 22). Som regel er marginalisering noe som skjer gjennom en marginaliseringsprosess, der utenforskap og eksklusjon er resultater. Denne prosessen, som

gjærne oppstår med bakgrunn i vanskelige levekår, fører slik til forverring av utfordringene. Marginaliseringen i seg selv kan i tillegg oppleves minst like smertefull som problemene eller utfordringene som var utgangspunkt for marginaliseringen (Norvoll, 2019, s. 106).

Risikofaktorer, eller sårbarhet, er noe som kan gjøre en utsatt for marginalisering (Heggen mfl., 2003, s. 220). Sårbarhet kan være genetisk, men den kan også være situasjonsbetinget (Sveaass, Vevstad, & Brekke, 2012, s. 87), altså både iboende og mer eller mindre midlertidig. Risiko og sårbarhet er ikke synonyme, men overlapper i stor grad da begge omhandler økt sannsynlighet for negativ konsekvens (M. Halvorsen & Nordal, 2012). I dagligtalen benyttes gjerne begrepet stress om det vi her kaller risiko, men det kan forstås som fare, tap, påkjenning eller ansvar (Borge, 2018, s. 68–69). Å betegne noe som en risikofaktor betyr at det øker risikoen for et negativt utfall eller en negativ utvikling (Gjelsvik, 2008, s. 30).

Forhold man ikke kan kontrollere, stressfaktorer som er konstante eller langvarige, eller hendelser som er særlig intense er det som skaper mest risiko for dårligere livskvalitet og helseskader (Helgesen, 2017, s. 211). Det er altså flere ulike faktorer som spiller inn på hvor stor grad av risiko en situasjon kan bringe med seg.

2.3 Resiliens

Risiko er en forutsetning for resiliens, da dette er noe som viser seg gjennom god fungering i situasjoner med høy risiko (Borge, 2018, s. 90). Resiliens er et begrep som benyttes for å beskrive motstandsdyktighet i møte med stress og påkjenninger (Skre, 2018). Det beskriver evnen til å holde ut gjennom, og å klare seg etter vanskelige hendelser (Cabanyes Truffino, 2010, s. 146). Resiliens kan også beskrives som evnen til å tilpasse seg på et vis som gjør at forventet negativt resultat på stress og motgang uteblir (Liu, Reed, & Girard, 2017, s. 111). Det fungerer altså som en beskrivelse som gir oss en forklaring på hvorfor noen kommer seg gjennom utfordrende situasjoner med et bedre utfall enn andre. Siden det studeres på såpass ulike miljøer og ulike typer risiko finnes det også mange forskjellige definisjoner på begrepet resiliens. Borge (2018, s. 21–22) har valgt å summere disse til en kortfattet og forenklet en: «Resiliens er god fungering tross risiko».

En benytter gjerne risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer for å måle resiliens (Cabanyes Truffino, 2010, s. 146). For å finne beskyttelsesfaktorer ser man etter hva som gjør at negativt utviklingsutfall uteblir for enkelte i møte med risikofaktorer (Gjelsvik, 2008, s. 30).

Beskyttelsesfaktorer er variabler som slik kan fungere kompenserende ovenfor risiko, de endrer hvordan man responderer til risiko, og de øker evnen til å håndtere stress (Cabanyes Truffino, 2010, s. 146). Et litteraturanalyse utført av Friborg og Hjemdal (2004, s. 206) kom frem til 15 kategorier for beskyttelsesfaktorer: 1) personlige egenskaper/kompetanse, 2) mestringstro, 3) sosial støtte, 4) indre opplevelse av kontroll, 5) temperament, 6) håp, 7) stressmengde, 8) religion, 9) struktur og regler (indre/ytre), 10) sosial kompetanse, 11) problemløsningsevne, 12) egostyrke, 13) utdanning og yrkesliv, 14) selvrealisering, 15) familie og oppvekst. De handler altså både om personlige egenskaper, oppvekstvilkår og nettverk, og er faktorer som påvirker hvordan en er rustet til å møte risiko.

Resiliens er slik satt sammen av både individuelle og sosiale faktorer (Borge, 2018, s. 18), altså kan risiko- og beskyttelsesfaktorene være både iboende egenskaper og basert på omgivelser (Ellingsen et al., 2015, s. 32). Resiliens kan være flerdimensjonal, da en kan være resilient på et område, men komme til kort på et annet (Liu et al., 2017, s. 113). Et eksempel kan være dersom en har lav sosial kompetanse, men vokser opp med stabile relasjoner i familie og nettverk. I slike tilfeller vil de sosiale faktorene i ulik grad kunne kompensere for de individuelle faktorene, og derav kan utfallet bli positivt. Samtidig betyr det ikke nødvendigvis at den sosiale kompetansen vil øke, og en vil tvilsomt kunne erfare at dette går fra en risikofaktor til en beskyttelsesfaktor. Dette kommer av at resiliens består av nettopp ulike dimensjoner, og ikke et enten eller (Liu et al., 2017, s. 113).

Noe som tilrettelegger for utvikling av resiliens er autonomi, eller selvbestemmelse (Borge, 2018, s. 67). Å kunne ta selvstendige valg over eget liv, basert på egne ønsker og verdier er viktig for å kunne møte grunnleggende fysiske og psykiske behov (Ryan & Deci, 2017, s. 10; s. 97). Dette kan knyttes tett opp til selvrealisering, som er en av de 15 kategoriene for beskyttelsesfaktorer.

Begrepet resiliens kan også brukes om evnen noen har til å vokse og utvikle seg selv under vanskelige forhold (Cabanyes Truffino, 2010, s. 146). I slike tilfeller representerer det en evne til å bruke en vanskelig situasjon til noe godt. Positive og negative erfaringer påvirker samlet sett en voksens resiliens. Det å få en jobb kan være et eksempel på hvordan en forandring kan bringe positiv endring i noens liv (Cabanyes Truffino, 2010, s. 148), noe som kan bygge opp en ny beskyttelsesfaktor som igjen kan bidra til høyere resiliens.

Kapittel 3 - Metode

3.1 Intervju som metode

Metode er det verktøyet man bruker for å samle inn data og belyse spørsmål en ønsker å undersøke på en god måte (Dalland, 2017, s. 51–52). Thagaard(2018, s. 11) beskriver at kvalitative studier ser på livet fra innsiden, og har fokus på hvordan liv leves.

Da oppgaven ønsker å se på opplevelsen av en situasjon ser jeg det hensiktsmessig å benytte kvalitativt intervju som metode, da intervju er velegnet til å tilegne seg nettopp kjennskap til opplevelse og forståelse (Thagaard, 2018, s. 53). En annen grunn til at denne metoden er hensiktsmessig er fordi det ikke finnes så mye forskning på akkurat denne gruppen. Da vil jeg kunne få frem flere sider gjennom å snakke med de det gjelder. Dette skiller seg fra forskning med litteraturstudie som metode, hvor man henholdsvis benytter forskning som allerede er blitt gjort. Da funnene ikke er direkte tilgjengelig i annen forskning, slik som ved litteraturstudie, blir det viktig hvorvidt funnene stemmer overens med tidligere forskning.

3.2 Utvalg

Informantene er valgt ut basert på deres livssituasjon som ureturnerbare flyktninger som har funnet seg arbeid. Jeg har snakket med en kvinne og to menn, hvor alle tre aldersmessig er å regne som unge voksne. Hannah, Mehari og Aram*(*Navnene er konstruert) har bodd i Norge over lengre tid, fra 8 til nesten 11 år. De lever i ulike situasjoner, som bringer ulike utfordringer. Samtidig har alle tre valgt å anskaffe seg jobb gjennom tidligere nevnte bemanningsfirma som ansetter papirløse og jobber for å skaffe dem arbeidsrettigheter. De kan derfor belyse hva arbeid betyr for situasjonen deres. Jeg har fått tilgang til informanter via en bekjent som jobber i dette bemanningsfirmaet. Han sendte ut forespørsel på vegne av meg til noen aktuelle, med informasjon om prosjektet sammen med min kontaktinformasjon, og informantene tok kontakt med meg etter det. Jeg har slik brukt et tilgjengelighetsutvalg til min datainnsamling.

Mine tre informanter er ansatt i ulike typer arbeid, noe som har påvirkning på hva de opplever i forbindelse med arbeid. Hannah jobber på en campingplass, og bidrar hovedsakelig innen service og renhold. Mehari har startet opp sin egen salong, registrert i brønnøysundregisteret i

navnet til ektefellen, som ansetter han via bemanningsfirmaet. Aram jobber i et firma som produserer og leverer matvarer. Alle tre leier bolig privat.

3.3 Data

Intervjuene ble utført på noe ulikt vis. Første intervju ble foretatt på en kafé og de to siste intervjuene tok vi på facetime og skype, da informantene bodde andre steder i landet enn meg. I meldingen jeg sendte til min kontaktperson spurte jeg etter noen som kan godt norsk, for å unngå for stor språkbarriere eller behov for tolk. Alle de jeg endte opp med å intervju svarte meg på norsk, men når vi skulle gjennomføre intervjuet ville en ha med seg en venn som kunne hjelpe å tolke dersom noe var uklart, og med den tredje informanten valgte vi å gjennomføre intervjuet på engelsk, da det viste seg at hun ikke følte seg stødig i norsk. Dette skapte en viss hindring i datainnsamlingen, da jeg tidvis har måtte tolke sammenheng i setningene som har blitt sagt. Samtidig spurte jeg ofte om å gjenta det som ble sagt, eller repeterte min forståelse for å bekrefte eller avkrefte denne, særlig der det var større mulighet for feil forståelse av betydningsfull informasjon. Da valgte de ofte å omformulere setningen som gjorde innholdet tydeligere. Med intervjuet som ble på engelsk formulerte jeg meg litt mer kronglete enn tidligere, siden jeg måtte oversette intervjuguiden på sparket. Dette var en ulempe, men samtidig ble spørsmålene besvart, noen ved hjelp av mer forklaring enn andre, som tyder på at det ble forstått og oppfattet riktig.

Noe som gikk igjen i selve intervjusituasjon med alle tre, var at jeg opplevde samtalene startet mer høflig og med enklere svar. Dette utviklet seg i løpet av intervjuene til å inneholde mer følelser og dybde i svarene, og en kunne merke at de svarte mer ekte og personlig. Jeg ser ingen grunn til å ikke stole på også det som ble sagt innledningsvis, men svarene som ble gitt lengre uti intervjuene reflekterer trolig bedre den sammensatte virkeligheten av informantenes opplevelser.

Selv om det er foretrukket å ha intervju ansikt til ansikt var informantene såpass viktige for forskningen at jeg allikevel valgte å gjennomføre intervju på skype og facetime. En fordel med dette finnes siden intervjuene inneholdt til dels følsomme tema, og det da kan tenkes at intervjuene opplevdes tryggere for informantene ved at en blir mer anonym og distansert

(Tjora, 2012, s. 140–141). Disse intervjuene ble kortere enn det første som ble foretatt ansikt til ansikt, og mellom spørsmålene ble det litt tydeligere brudd og mindre flyt i samtalen. Men i det første intervjuet opplevde jeg det vanskeligere å hele tiden holde samtalen til tema når informanten hadde andre historier å fortelle, nettopp siden vi var ansikt til ansikt og samtalen i intervjuet var mer som en normal dialog med naturlige digresjoner. Dette gjorde at svarene hans gjerne inneholdt mindre dybde på temaene jeg egentlig var ute etter. Jeg kan derfor i ettertid se fordeler og ulemper med begge måter å gjennomføre intervjuene på.

Jeg valgte å ta opp intervjuene, slik at fokuset kunne være helt og fullt på innholdet i intervjuet, og ikke på å ta fullstendige notater. Dette var til stor fordel da jeg opplevde at samtalen fløt bedre enn den antakeligvis ville gjort dersom jeg skulle notert alt som ble sagt, mye på grunn av tiden det tar å skrive ned. Det gjør også funnene mer nøyaktige, da jeg har transkribert alt direkte som det ble sagt, hvor håndskrevne notater gjerne ville vært mindre utfyllende. Med det mener jeg at det kunne etterlatt mer behov for tolkning, både hvor alt ikke er skrevet ned fullstendig, men særlig av måten noe blir sagt på. Med opptak får en ikke bare med seg alt som blir sagt, men også detaljer som henger sammen med lengde på pauser, volum og tonen i stemmen (Leppänen, 2011, s. 190). Jeg opplevde at dette representerte både engasjement, frustrasjon, frykt og glede, noe som lett kunne ha blitt glemt eller oversett uten opptak, men som er av stor betydning når en skal drøfte det som har blitt sagt.

Jeg var innstilt på at intervjusituasjonen kom til å oppleves litt unaturlig i starten, særlig på grunn av opptaker, men erfaringen var at samtalen gikk ganske naturlig. Jeg valgte å begynne samtalene med alt av informasjon før jeg startet opptakeren. De første spørsmålene var åpningsspørsmål som kunne svares på mer konkret. Jeg benyttet disse både for å kartlegge situasjonen til informanten, men også fordi slike spørsmål kan bidra til å skape trygghet (Tjora, 2012, s. 112). Videre gikk vi inn i hovedspørsmålene. Jeg har valgt å ha få og åpne spørsmål som fokuserte på hva arbeid betyr, hvordan arbeid oppleves og hvordan informanten tror situasjonen ville være uten arbeid. Jeg stilte også oppfølgingsspørsmål når det ble behov for det, eller når de nevnte noe som var interessant å høre mer utfyllende om. Før jeg skrudde av

opptakeren spurte jeg om det var noe mer de ønsket å tilføye, og etter den var slått av spurte jeg om hvordan de hadde opplevd intervjuet og takket for deltakelsen.

3.4 Analyse

Innenfor kvalitativ metode har jeg valgt å benytte meg av hermeneutisk analyse. Dette er en tilnærming som dreier seg om fortolkning på flere plan hvor en tar for seg deler, eller enkeltutsagn, i lys av helheten. En retter fokus mot et meningsinnhold som er dypere enn det en umiddelbart kan fange opp (Thagaard, 2018, s. 37–39). Den skal ikke bare beskrive, men også tolke fenomenene som analyseres (Thagaard, 2018, s. 19). I motsetning til kvantitativ metode er kvalitativ metode med hermeneutisk tilnærming et godt verktøy for å fortolke noe som ikke kan måles eller veies (Ebdrup, 2012), noe som ikke ville vært like hensiktsmessig i møte med opplevelser som fokuseres på i denne forskningen.

Hermeneutikk handler også om å være bevisst på at en går inn i kunnskapen med forventning, fordom og forutinntatthet. Det er sentralt for å begrense mulighet for misforståelse og villedelse av disse (Lægreid & Skorgen, 2006, s. 9). Dette er særlig aktuelt siden denne problemstillingen har gjort meg personlig engasjert, og det dermed er viktig for meg som forsker å være bevisst holdningene jeg har ovenfor saken.

Jeg valgte å først transkribere intervjuene og å gjengi alt ordrett. Noen steder var opptaket uklart, og her måtte jeg lytte flere ganger for å høre hva som ble sagt, og hvis det fremdeles var utydelig satte jeg inn parentes eller spørsmålstegn. Når jeg var ferdig med første transkribering tok jeg bort grammatiske feil som kunne stå i veien for forståelsen av innholdet. Videre markerte jeg det som kunne knyttes opp mot problemstillingen og la disse sitatene inn i et eget dokument. Sitatene jeg la inn her var sortert etter hvilket intervju de var hentet fra, og jeg fant utfra dette dokumentet temaene jeg valgte å dele inn funnene i, og markerte de i henhold til denne inndelingen.

Intervjuet som ble tatt på engelsk har jeg valgt å oversette når jeg har lagt inn sitater i oppgaven for bedre flyt. Da har jeg oversatt slik at budskapet blir mest mulig likt det som ble sagt, altså ikke ord for ord, men utfra kontekst og mening.

I drøftingen har jeg tatt for meg funnene og forsøkt å finne frem til meningsinnholdet, samtidig som det kobles til teorien.

3.5 Etske vurderinger

Av etske vurderinger har jeg måtte ta stilling til hvilken type informasjon som er nødvendig å anskaffe for å på en tilstrekkelig måte kunne besvare problemstillingen, uten å samle inn mer enn det som trengs. Jeg har sendt inn og fått godkjent prosjektets behandling av personopplysninger fra NSD, og forholdt meg til dette, noe som også styrer hvordan jeg har gjennomført innsamlingen og oppbevaringen av data.

Blant annet har jeg forsikret meg om at informantene ønsket å delta i prosjektet. En løsning på den etske problemstillingen om hvordan å gjøre deltakelsen frivillig ble å la min kontaktperson sende ut informasjon om prosjektet sammen med min kontaktinformasjon. Informantene tok deretter kontakt med meg, fremfor at jeg selv skulle ta kontakt med noen som kunne være aktuelle. Jeg har også forsikret meg om at de ønsket å delta ved å sende de samtykkeskjema med beskrivelse av prosjektet som de signerte i forkant av intervjuet, og ved å spørre dem innledningsvis i selve intervjusituasjonen. Jeg valgte også å benytte meg av lydopptak, noe som er klassifisert som personidentifiserbare data (NSD, 2019), og har måttet få godkjenning av informantene på å benytte dette, samt oppbevare opptakene i henhold til retningslinjene.

Det var også viktig for meg å at samtykket deres var informert og frivillig. De var alle veldig kjappe til å si ja til å delta, og etter å ha fått informasjonsskrivet var de raske med å signere samtykkeskjema. Særlig på grunn av varierende grad av norskkunnskaper valgte jeg derfor å forklare om prosjektet, oppbevaring og bruk av informasjonen, anonymitet, opptaker og muligheten for å trekke seg svært nøye når vi «møttes», for å forsikre meg om at de skjønnte hva de var med på. De uttrykte da at de skjønnte hva de hadde samtykket til å delta i, og ønsket fremdeles å delta. Jeg gav også mulighet for å stille spørsmål dersom de lurte på noe annet før vi startet selve intervjuet.

Anonymitet er en viktig verdi i forskning, da det handler om å bevare personvernet til deltakerne. Da mine informanter i tillegg er i en situasjon hvor rettsvesenet ikke anerkjenner

arbeidet deres som lovlige, samt det kom frem at noen av de lever i skjul fra politi av andre årsaker, har det vært særlig viktig å bevare denne. Dette for å unngå at deltakelse i forskningsprosjektet skulle medføre noen alvorlige konsekvenser for dem.

Når han ene ville med seg en venn måtte jeg være ekstra oppmerksom. En tredjeperson kan ikke bare påvirke hva som blir sagt eller ikke sagt, men i verste fall kunne det være en som ønsket å være tilstede for kontroll av hva som ble sagt, noe som kan være tydelige tegn på utnyttelse eller menneskehandel (KOM, 2008, s. 10). Men da vi møttes kom de hver for seg, de hilste og snakket sammen som gode venner. I tillegg gikk samtalen for seg på en måte hvor informanten selv ledet samtalen, og rettet på kameraten noen av de få gangene han oversatte. Han snakket også om livet sitt på en måte som gjorde det troverdig, og det virket ikke som han holdt noe tilbake, men at kameraten gjorde han tryggere i situasjonen.

Det å være personlig involvert i temaet som forskes på har jeg opplevd som en fordel for forskningen, da det etter min oppfatning har vært med på å berike oppgaven. Men det kan også være med å farge fremstillingen og analysen av funnene, noe som gjør det er viktig med en godt egnet metode og bevissthet når en går inn i tolkning og analyse. Det innebærer at valgene og fremstillingene man tar er velbegrunnet, og at det kommer klart frem at analysen ikke baserer seg på egne meninger. Jeg har derfor forsøkt å tydeliggjøre i drøftingen hva som er min forforståelse for å vise hvorvidt det samsvarer med funnene, samt hva som er mine tolkninger kontra hva som er hentet fra teori eller funn. Dette har jeg gjort for å skape transparens i oppgaven.

Kapittel 4 - Resultater og drøfting

4.1 Presentasjon av funn

Jeg har valgt å dele inn funnene mine fra intervjuene i tre kategorier: Hva betyr arbeid for hverdagen, hva betyr arbeid for personlig utvikling, og hva betyr arbeid for økonomi. Jeg har valgt disse siden det er tema som har gjentatt seg i svarene, og som gjenspeiler viktige deler av problemstillingen. Tross takknemlighet for arbeid er det også mye som kom frem, hvor arbeid ikke betyr en forskjell. Dette har jeg valgt å trekke inn i de samme kategoriene.

4.1.1 Hva betyr arbeid for hverdagen?

Det som ble trukket frem først av informantene i alle intervjuene var hvordan arbeid preger hverdagen, gjennom hvordan de før de fikk seg jobb og nå fyller og former dagene sine. Alle tre fremhever hvordan hverdagen er mer strukturert når de er i jobb. Med jobb står de opp tidlig og legger seg på kvelden for å være klare til en ny arbeidsdag. Aram beskriver at: «Jobb gjør veldig mye bra for dagen min. Jeg begynner halv åtte og jobber til halv fire. Da har jeg en tid for å jobbe og bruker mye av livet mitt på jobb». De fremhever alle at før de fikk jobb la de seg sent og sov utover dagen. I tillegg til en mer strukturert døgnrytme fremhever de at de nå kommer seg lettere ut, både for å gå på jobb, men også for å gjøre andre aktiviteter. Når de ikke hadde jobb gikk de lite ut av huset, og om de gjorde det var det lite å finne på. Aram forteller dette om tiden før han fikk seg jobb:

«Da jeg var på asylmottak klarte vi ikke å sove hele natta, vi pleide å sovne klokka 3-4 om natta og sove til klokka 12-13 på ettermiddagen. Da stod vi opp, tok en tur på shoppingsenter eller på bibliotek og samles der. Men jeg ikke lyst til det, å gå på samme gate, og å se samme folk hver dag. Det hadde jeg ikke lyst til. Men det er også kjedelig når du sitter hjemme hele tiden på asylmottak, det er ikke gøy.»

En av grunnene til at de ikke gikk ut, som alle tre påpekte, var at muligheten for å fylle dagene opplevdes begrenset før de fikk seg jobb. Dette gjaldt særlig de som bodde på mindre steder i landet. De opplevde at det var lite eller ingen aktiviteter som tilbys mennesker i deres situasjon, og uten opphold har de heller ikke tilgang til norskkurs eller annen skolegang. Å få seg jobb

betydde i denne sammenheng at de har noe å gjøre, noe å bruke tiden sin på. De forteller at jobben gir en mening til hverdagen. Hannah forklarte at forskjellen på tiden før hun fikk seg jobb og tiden med jobb er som dag og natt.

«Jeg har forpliktelse og ansvar med jobben min, og jeg har en plan «åh, i morgen skal jeg på jobb». Når jeg våkner om morgenen og starter en ny dag er jeg glad for denne situasjonen, fordi jeg har jobb og jeg gjør noe hver dag. Før gjorde jeg ikke noe. Jeg synes det er en stor forskjell.»

Hun opplevde hele situasjonen svært depressiv uten arbeid, og når hun beskrev det å bare være hjemme sa hun at «det dreper fremtiden». Når jeg spurte hvordan hun trodde situasjonen nå ville vært uten jobb svarer hun «Det kan jeg ikke forestille meg. Det er veldig skummelt, det ville vært det verste for meg.»

Mehari beskriver at hvis han ikke hadde hatt jobb så ville livet blitt vanskelig og at han fort kunne endt opp i kriminalitet: «Jeg kunne vært en narkoman, laget problemer, kanskje de hadde tatt meg i fengsel». Han forklarer hvordan andre han kjenner som er i samme situasjon tar dårlige valg, og driver med narkotika når livet blir ekstra tungt og vanskelig. Videre fortalte han at «Hvis jeg ikke hadde denne jobben så ville livet bli veldig vanskelig, og situasjonen min ville blitt dårlig».

De uttrykker alle en frustrasjon i forbindelse med midlertidigheten som preger situasjonen de lever i, og spesielt at det har vart over såpass lang tid. Særlig Aram ble utover intervjuet svært engasjert når han snakket om situasjonen sin. Han sier at han bare vil leve som alle andre, og nevner et ønske om å kunne reise på ferie til utlandet. Han hevet stemmen og snakket fortere:

«Dersom vi har gjort noe dårlig, har vi gjort noe ulovlig, da de kan få lov å sende oss tilbake. Men hvis de vet vi har ikke gjort noe ulovlig på 10 år, hvorfor skal vi ikke få lov å bo her i Norge? Etter 10 år! (...) Norge eller UDI må tenke på folk som bor her uten opphold. Vi er mange som bor her, vi har vært her i 10 år, vi er altfor mange. Og da må de gi oss en mulighet, for eksempel gi oss arbeidstillatelse og la oss jobbe litt. De som fortjener det, gi dem en sjanse, de som ikke fortjener det, bare send dem tilbake.»

4.1.2 Hva betyr arbeid for personlig utvikling?

Innen personlig utvikling trekker informantene frem hva arbeid gjør for læring, selvstendighet og det å utvikle seg selv, som er punkter alle tre nevnte flere ganger. De fremhever særlig hvor mye de lærer gjennom jobben sin, både av faglig og praktisk kunnskap som kreves for å utføre en god jobb, men også hvordan å møte mennesker i Norge, om kulturen, hvordan ting gjøres her, og ikke minst i forhold til språk. Aram beskriver det slik:

«Hver dag lærer du noe nytt på jobb. Og spesielt norsk språk, du lærer mer på jobb med kollegaene din hvis de er nordmenn eller hvis de snakker norsk på jobben. Der jeg jobber bruker de å snakke norsk. (...) Arbeid lærer meg lover og regler, det gjør at jeg blir kjent med mer folk, det har lært meg hvordan jeg skal bo, og hvordan jeg skal gå i møte med andre folk, og arbeid har lært meg hvordan norsk kultur er også, fordi jeg jobber med nordmenn.»

De nevner alle at det å ha fått ansvar for noe gjennom jobben gjør dem godt. De har en forpliktelse, det forventes noe av dem og de må planlegge dagene sine. Hannah trekker også frem at «Nå må jeg være ansvarlig for alt, jeg betaler husleie, jeg kjøper maten min, klærne mine, betaler for transport, og jeg lærer hvordan å forvalte penger». Det å være selvstendig er også noe alle 3 trekker frem, at en ikke er avhengig av verken støtte fra UDI eller hjelp fra venner er noe de fremhever som svært betydningsfullt.

Mehari fungerer på et vis som selvstendig næringsdrivende der han jobber, og har lært mye om hva det innebærer å ha ansvar. Han fortalte om både registrering av bedrift og skattereglene i Norge, og avsluttet med å si:

«Når du jobber lærer du mye: Du lærer mye fra folk, siden du treffer mange forskjellige folk. Det er jobben hundre prosent, det er kjempebra for meg. (...) Når du har jobb og når du har ansvar, er det selvfølgelig veldig bra å være i jobb.»

Aram formidler også at det han lærer og det å bli kjent med nye folk på jobben gir ham mindre begrensning: «du får mer mulighet til å leve». Samtidig som han trekker frem hvor mye han lærer av å være i jobb uttrykker han at det beste hadde vært å gå på skole. «Skole er best

selvfølgelig, ja for å lære og sånn, men vi får ikke skole. Så jeg håper de[myndighetene] bare lar oss få jobbe, til vi får opphold. Det er alt jeg ønsker egentlig».

Hannah fremhevet med tårer i øynene hvordan hun som ung er ment å lære, jobbe og være del av samfunnet, men at den låste situasjonen gjør at hun og andre som lever som henne ikke kan jage etter drømmene sine. Hun uttrykker frustrasjonen hun opplever slik:

«Vi skulle ha startet å gjøre det meste i denne alderen, og har ikke mulighet til det. Vi kan ikke se fremtiden, det er det verste. Fordi uten noen ting kan vi ikke gripe dagen, vi kan ikke planlegge lengre frem enn for i dag. Ja, det er det verste».

Men selv om hun opplever situasjonen sin låst uttrykker hun et håp for fremtiden, og hun har ikke gitt opp: «Jeg vet jeg har potensiale. (...) Kanskje jeg får disse papirene. Da ønsker jeg å gå på skole, jeg vil endre livet mitt. Jeg har en stor drøm, men har ikke råd til å satse på den.»

Mehari har funnet seg en jobb hvor han opplever selvrealisering og å gå etter drømmen sin. Men samtidig forteller han om situasjoner arbeid ikke kan løse. Han trekker frem at: «De med papirer kan for eksempel få penger fra NAV, men hvis jeg slutter å jobbe en dag så får jeg jo ikke penger». Videre delte han en konkret erfaring der han etter en operasjon ikke fikk hentet ut medisinen han hadde fått på resept på grunn av at apoteket ikke godtok det han hadde av identifikasjonspapirer. Han fortalte også om sin norske kone, som på papiret kun er samboeren hans, siden ekteskapet hans ikke anerkjennes i Norge så lenge han er uten oppholdstillatelse. Arbeid gir ham ikke mulighet til å gjøre noe med dette, det er noe bare oppholdstillatelse kan.

4.1.3 Hva betyr arbeid for økonomi?

Det er ikke å komme unna at økonomien spiller en stor rolle. De jeg snakket med har opplevd støtten de fikk på mottak som for lite, meget begrensende, og at økonomien derfor var grunnlag for mye bekymring. Det å ha en jobb betyr inntekt, og for informantene har dette utgjort en svært stor forskjell for deres situasjon. Jobb betyr en vesentlig økt økonomisk frihet for dem, og de opplever å ha råd til det de trenger og mye av det de har lyst på. Aram forteller at han nå: «spiser bedre mat, kler meg finere, jeg klipper håret en gang i måneden hos vanlig frisør. Det er

stor forskjell fra før». De nevner også at lønnen gir mulighet for eventuelle aktiviteter som krever utstyr eller koster penger, da de får en inntekt.

Hannah trakk frem at hun på grunn av jobben ikke trengte å bekymre seg for å ha råd til det hun trengte. Hun forklarer at hun pleide å være bekymret for økonomien hele tiden, og at det gjorde henne deprimert:

«Før fikk jeg 900 kr hver andre uke fra UDI. 900 for alt, for mat, transport, klær, for alt. Det er veldig lite penger i Norge, alt er dyrt. Noen ganger hadde jeg ikke råd i det hele tatt. Og når jeg kjøpte mat var det billig mat, ofte fra salgsbordene. 900 for to uker er veldig lite penger, og det var derfor jeg var deprimert og bekymret hele tiden.»

Med en inntekt opplever hun seg tilfreds, fordi hun vet hun har penger til å kjøpe det som trengs.

Aram hadde bodd på asylmottak i 8 år, men har flyttet ut i privat bolig etter han fikk jobb. Da hadde han endelig råd til å betale husleie. Når han beskriver livet på asylmottaket er det som slitsomt, og vanskelig, et sted hvor mange folk bor tett på hverandre, med ulike kulturer, historier og rutiner. Han sa at så lenge han har lønn, og derfor mulighet til å bo for seg selv, vil han ikke tilbake til mottaket. Når jeg spurte hvordan han tror situasjonen sin ville vært nå uten jobb er det han trekker frem å måtte tilbake til asylmottaket, noe han ikke har lyst til:

«Jeg tror situasjonen min ville bli veldig dårlig uten jobb egentlig. For hvis jeg mister jobben min da må jeg tilbake, for jeg klarer ikke betale husleien min uten jobb i tillegg til å betale strøm, røyk, mat og klær. Alt koster jo penger.»

4.2 Drøfting – Arbeid betyr alt, og arbeid betyr ingenting

På mange måter kan man si at informantene har belyst at arbeid betyr alt, men samtidig betyr det ingenting: Det betyr alt da det gir mulighet for inntekt, det gir mening i hverdagen, er noe å fylle tiden med og det gir læring. Samtidig betyr det ingenting, da møter de hindringer som arbeid ikke kan løse, og det de alle egentlig ønsker seg og uttrykker behov for er oppholdstillatelse, ordinær arbeidstillatelse og mulighet for utdanning. De ønsker seg en sikker fremtid, uten usikkerhet og frykt for å bli sendt hjem.

4.2.1 Arbeid betyr alt

Alle informantene forteller om hvordan arbeid har betydd enorm forskjell i livene deres. Hannah sier hun ikke kan forestille seg livet i dag uten jobb, og bare tanken på å stå uten arbeid skremmer henne. Aram trekker frem hvordan han uten jobb hadde måtte flytte tilbake til asylmottaket – og når han beskrev erfaringene sine fra tiden på mottaket tolker jeg det som at det opplevdes svært destruktivt og stillestående for ham. Det de fremhever her viser noe av hvilken verdi arbeid har i livene deres, og det blir tydelig at arbeid er svært viktig for dem. I rapporten til Kirkens bymisjon kommer det frem at mange papirløse flyktninger opplever det bedre å ta underbetalt enn å stå uten jobb (Holmedal Ottesen, 2008, s. 11). Det er dermed ikke nødvendigvis forholdene som avgjør at arbeid blir sett på som attraktivt, men det å ha noe å fylle dagene med, og det å ha en inntekt.

Noe jeg har lagt særlig merke til er at selv om penger er en viktig del av jobben er ikke økt økonomisk frihet det første som trekkes frem blant informantene. Jeg var forberedt på at det første de selv ville svare på spørsmålet om hva arbeid betyr for situasjonen deres var nettopp de økonomiske fordelene. De velger alle tre heller å starte med å legge vekt på hva det betyr for hverdagen og deres livskvalitet. Dette kan tyde på at de anser sysselsettingen som verdifull i seg selv, ikke først og fremst for økonomisk gevinst. Dette samsvarer med Øien og Sønsterudbråten (2011, s. 81) sin forskning som fremhever nettopp verdien av arbeid som en måte å fylle tiden med meningsfull aktivitet. Dette gjør seg særlig viktig i en situasjon hvor det meste er uavklart. Samtidig blir Hannah sin erfaring også sentral å trekke frem. Den viser oss at økonomien for henne utgjør en viktig betydning da at mangel på penger førte til mye bekymring og depresjon. En mulig tolkning av dette er at penger kan være grunnen til at de skaffet seg jobben i utgangspunktet, men det at informantene velger å vektlegge andre faktorer først kan tyde på at det ikke er økonomien som oppleves av størst betydning for dem nå når de befinner seg i arbeid. Det viktigste nå er forskjellen det utgjør for hverdagen deres.

En annen trygghet arbeid bærer med seg er i form av fysisk og psykisk helse. Det at det finnes en sammenheng mellom arbeidsledighet og dårlig fysisk og psykisk helse (Stjernø & Øverbye, 2012, s. 49) tyder på at arbeid er av stor betydning for hvordan man har det. Dette er noe alle

informantene nevner, da de selv har hatt opplevelser av å stå uten arbeid og fremhever viktigheten av det å ha noe meningsfylt å bruke tiden sin på. Det er kun Hannah som uttrykte seg eksplisitt om at hun ble deprimert av det å gå uten jobb, da med fokus på økonomi, men også Aram forteller om en tid som var vanskelig, særlig med tanke på det å bo på mottak. Papirløses situasjon er en tilstand preget av utrygghet og uforutsigbarhet som bidrar til stress og psykisk belastning (Holmedal Ottesen, 2008, s. 11), noe som i seg selv er grunnlag for en høy risiko, og mangel på jobb er noe som gir mye tid til å tenke og kjenne på dette. Arbeid er ansett som et forebyggende tiltak for psykiske problemer (Svendsen, 2012, s. 43), og intervjuene kommer det tydelig frem at det utgjør en viktig betydning for hvordan de føler seg. Det kan også virke som informantene opplever jobb som en distraksjon fra bekymringene sine. Jeg forstår det som at denne distraksjonen fra bekymring og negative tankeforløp er litt av grunnen til at de opplever livet som bedre nå når de har jobb, på tross av at risikoen deres knyttet til manglende oppholdstillatelse ellers er ganske lik.

Særlig med tanke på hvor lenge de oppholdt seg i Norge før de fikk seg jobb blir også forandringen for den fysiske helsen viktig å trekke frem. Informantene forteller om et liv som var preget av å sitte mye i ro. I jobbsammenheng er de nødt til å bevege seg, og å komme seg ut av huset. De nevnte ikke selv at de føler seg i bedre form, men de kommenterer alle at de spiser bedre mat. Dårlig fysisk helse er generelt vanlig blant papirløse flyktninger, og dårlig og usunt kosthold er en av utfordringene som blir trukket frem av helsepersonell (Holmedal Ottesen, 2008, s. 10). At de nå har jobb og fast inntekt betyr i denne sammenheng at de får muligheten til å spise den maten kroppen trenger. Slik kan vi se at det ikke bare er fysisk aktivitet i forbindelse med jobb som kan være helsefremmende, men også kostholdet de har tilgang til kan være til fordel for den fysiske helsen deres.

At arbeid er et sted med mulighet for utvikling, læring og opplevelse av selvrealisering (Brodtkorb & Rugkåsa, 2015, s. 303) er noe som samsvarer med det som formidles i intervjuene. Informantene trekker alle frem hvor mye de lærer av å være i jobb. Det Aram særlig vektlegger er hvordan han behersker norsk mye bedre etter å ha fått seg jobb. Å lære seg andrespråk er som regel lettest i situasjoner hvor man lærer og bruker språket i praksis samtidig (Næss, 2014,

s. 291), og selv om Aram kunne tenke seg å gå på skole, så stemmer det nok at han har lært mye, om ikke mer enn han ville lært i skole, i jobben sin sammen med norske kollegaer.

Samtidig tror jeg det ville være mer optimalt for situasjonen hans å kombinere skole med jobb, da læringen på jobb i stor grad begrenser seg til det som er av praktisk nytte. Jeg vil tro en del viktige sammenhenger og detaljer kan bli oversett eller ikke komme like tydelig frem uten å kombinere det med en form for opplærings situasjon.

Uten jobb vil man miste tilgang til sosial mobilitet og det kan ta fra en fremtidsambisjon (Øien & Sønsterudbråten, 2011, s. 83). Det er på et vis dette Hannah beskriver gjennom sin opplevelse av at å stå uten arbeid opplevdes som at framtiden hennes ble tatt fra henne. For henne betydde det å få seg jobb å ha tilgang på mye hun tidligere ikke hadde tilgang til, som mening med hverdagen, mestring og læring.

Jeg vil våge å påstå at alt dette henger sammen. Uten jobb er det en ønsker seg bedre økonomi, men med på kjøpet får en også noe som skaper struktur og mening i hverdagen, som videre bidrar til en bedre fritid og psykisk helse.

4.2.2 Arbeid betyr ingenting

Vi har nå sett at arbeid bidrar til svært mye bra, utgjør store forskjeller, og at det på mange måter betyr alt for situasjonen til informantene. Men samtidig uttrykker de en lengsel etter noe mer, og forteller om områder hvor arbeid ikke utgjør noe som helst forskjell. For selv om jobb og relativt gode arbeidsforhold bedrer forholdene deres, er det slik at oppholdstillatelse kommer først av hva papirløse uttrykker behov for (Øien & Sønsterudbråten, 2011, s. 89–90). Uten den kan de verken føle seg helt som hjemme eller legge fra seg all bekymring og senke skuldrene. Det er altså ikke til å unngå å nevne oppholdstillatelse når en skal drøfte denne gruppen, som på et vis representerer hvorfor arbeid betyr ingenting. Viktigheten av oppholdstillatelse, eller rettere sagt mangelen på det, kommer klart frem i fokuset som formidles både i tidligere forskning og intervjuene jeg har hatt.

Selv om de neste elementene ikke handler like direkte om arbeid har jeg valgt å ta de med siden situasjonen oppleves som en helhet: Dette er forhold informantene selv har bragt opp når vi i

utgangspunktet snakket om arbeid, noe som tydeliggjør at det for dem henger tett sammen. Jeg ser at dette er faktorer som kan være til hinder i arbeidet deres, da det skaper krevende problemer, belastninger og bekymring. Samtidig fungerer arbeid her som et holdepunkt midt oppi alt, og er noe som fungerer når så mye ellers ikke gjør det (Øien & Sønsterudbråten, 2011, s. 81). Arbeid kan, som jeg vil komme tilbake til lengre uti drøftingen, slik sett representere en beskyttelsesfaktor som styrker resiliensen under vanskelige omstendigheter, selv om det ikke utgjør en konkret forskjell i disse tilfellene. Jeg anser derfor disse forholdene som viktige elementer i drøftingen.

Med Hannah kommer det tydelig frem at en begrensning hun opplever vanskelig i situasjonen sin er det å ikke kunne tenke langsiktig, å ikke kunne planlegge sin egen fremtid. Hun virker veldig lei seg og frustrert mens hun forteller om livet sitt som leves en dag om gangen, og jeg oppfatter dette helt klart et sårt tema for henne. Det hun beskriver tolker jeg som en lengsel etter autonomi, som er et menneskelig basisbehov (Ryan & Deci, 2017, s. 97), samt et behov for forutsigbarhet. Livssituasjonen til papirløse er generelt lite forutsigbar, noe som forsterker opplevelsen av situasjonen som en ventetid (Holmedal Ottesen, 2008, s. 9), som noe midlertidig. Det blir som at arbeid for henne er et virkemiddel for å kunne takle en situasjon som hun gikk inn i uten å vite hvor langvarig den kom til å være. Slik sett er arbeid viktig for henne, men det gjør ikke noe med midlertidigheten, og hun opplever ikke mulighet til å ta kontroll over eget liv.

Mehari vektlegger at dersom han slutter å arbeide en dag får han ikke noe penger uten å flytte tilbake til mottak og motta det lille han har rett på der. Papirløse vil ikke kunne nytte godene av sikkerhetsnettets velferdsstaten i Norge har å by på dersom de havner i en situasjon hvor de skulle trenge det (Øien & Sønsterudbråten, 2011, s. 20). Erfaringen til Mehari med å ikke få løse ut medisinene han hadde på resept er et annet eksempel på nettopp dette. Dette viser også hvordan selv om arbeid løser mye kan det oppleves som en svært midlertidig løsning som absolutt ikke gjør livet uproblematisk.

Arbeid gir dem heller ikke mulighet til å reise på ferie til utlandet. Mens søknaden om opphold behandles kan man søke om innreisetillatelse (Utlendingsloven, 2008, §12), men siden de har fått endelig avslag på opphold har de innreiseforbud (UDI, u.å.). Å reise til sitt hjemland, eller

eventuelt et helt annet land for å få godkjent et ekteskap blir heller ikke en mulighet av samme grunn. Mehari sier det ikke så veldig tydelig, men det at ekteskapet ikke blir anerkjent av myndighetene oppfatter jeg som sårt for ham i måten han forteller om det. Men dersom han hadde reist til hjemlandet, eller til et annet land, for å få ekteskapet godkjent hadde han ikke hadde vært sikret å komme seg inn igjen i Norge.

Å reise på ferie trekkes frem som et stort ønske av Aram, som uttrykker en lengsel etter å kunne leve som alle andre. Han formidler også det jeg oppfatter som stor frustrasjon over å ha vært i landet så lenge, fulgt reglene, men blir allikevel ikke gitt oppholdstillatelse. Det er ikke unormalt at noen føler seg urettferdig behandlet og at de utvikler en aggresjon mot samfunnet (Holmedal Ottesen, 2008, s. 11). At Aram gjør det han kan for å «gjøre seg fortjent til» oppholdstillatelse, mens han har oppholdt seg i landet med svært begrensede rettigheter i over 10 år, gjør at denne frustrasjonen, eller opplevelsen av urettferdighet kan anses som velbegrunnet. Samtidig er ikke god oppførsel noe som gir grunnlag for oppholdstillatelse, noe som i Aram sitt tilfelle på et vis gjør ham låst i en midlertidighet. Med låst midlertidighet mener jeg det Øien og Sønsterudbråten (2011, s. 15) beskriver gjennom respondentenes opplevelse av å være i en situasjon hvor en ikke får oppholdstillatelse, men å heller ikke se noen andre muligheter for å endre situasjonen, siden retur oppleves umulig. De erfarer slik å befinne seg i en fastlåst posisjon. Jeg oppfatter det Aram forteller som at han tenker en midlertidig arbeidstillatelse vil kunne løse opp i dette, og på sikt gi mulighet for oppholdstillatelse, at arbeid er en vei til opphold. Dette ville tvilsomt være tilfellet uten store endringer i eksisterende regulering på behandling av slike saker.

Noe som fremheves av alle informantene er at det ikke vil være aktuelt for dem å reise tilbake til hjemlandet sitt selv uten arbeidstillatelse. De kjenner heller ikke til noen som har valgt å reise hjem på grunn av manglende rett til skattekort. Det som trekkes frem som aktuelt er at de reiser til andre land i Europa for å søke jobb og eventuelt asyl der. Dette forteller oss at på tross av at arbeid har en signifikant betydning i livene deres er det ikke den avgjørende faktoren for hvorvidt de blir værende i landet. Dette stemmer overens med begrunnelse fra IOM om at manglende utreise kommer av at frivillig retur ikke blir vurdert på grunn av det sterke ønsket

om å bli i landet (Eide, 2006, s. 68). Det kan med dette som bakgrunn stilles spørsmål om hvorvidt det å ikke tillate dem arbeid er etisk forsvarlig, noe Svendsen (2012, s. 44) etter sin vurdering mener det ikke er. Dette vil ikke denne oppgaven drøfte ytterligere. Imidlertid understreker også dette valget om å ikke reise nettopp at arbeid betyr alt, men samtidig ingenting. Drømmen om opphold er det viktigste, selv om det innebærer å måtte leve under dårlige omstendigheter.

4.3 Drøfting - Sårbarhet og marginalisering møter resiliens

Arbeid har altså en begrenset betydning for de som er uten lovlig opphold. Men det har en klar betydning i forhold til sårbarheten og resiliensen til de jeg har snakket med. Sårbarhet er en nøkkelfaktor hos papirløse flyktninger da mangel på arbeidsrettigheter gjør dem utsatt for utnyttelse av arbeidsgivere (Marfleet & Blustein, 2011, s. 382), og siden de generelt er i risiko for å ikke få oppfylt sine menneskerettigheter (Holmedal Ottesen, 2008, s. 32). Å være i landet i en slik midlertidig posisjon over flere år, slik informantene her har vært, kan ikke tenkes å redusere denne sårbarheten. Det er mange risikofaktorer som spiller inn, både med tanke på rettigheter, men også i form av mangel på nettverk og økonomi. I forskningen til Øien og Sønsterudbråten (2011, s. 74) fremhever ene respondenten at det selvsagt er mulig å støtte seg på nettverk og venner en stund, men ikke over mange år. Det å stå på egne ben, særlig før de fikk seg jobb, kommer også implisitt frem i intervjuene: utover støtten de fikk på mottak kan det virke som de opplevde å måtte håndtere situasjonen sin på egen hånd.

Denne selvstendigheten viser en motstand i informantene: De har klart seg godt gjennom vanskelige forhold, i en situasjon preget av midlertidighet, over mange år. At de i tillegg fungerer i jobb og får positive tilbakemeldinger der etter så mange år uten sysselsetting er ikke å ta for gitt, og det representerer et annet klart tegn på resiliens knyttet til iboende egenskaper. Det er ofte flere utfordringer knyttet til å klare seg godt i arbeid dersom en har hatt stor avstand til arbeidsmarkedet og levd på økonomiske stønader over lang tid (Terum, Tufte, & Jessen, 2012, s. 90). Informantene formidler derimot ikke at det har vært noe slik utfordring, da de legger fokus på godene ved å komme ut i jobb. Slik jeg oppfatter dem er de tydelige på at de har

noe de jobber for, og de er ikke villige til å gi seg. De uttrykker et pågangsmot og en holdning som formidler en stor grad av resiliens.

Papirløse flyktinger lever i utgangspunktet som en marginalisert gruppe da de er ikke medlemmer av staten (Øien & Sønsterudbråten, 2011, s. 27), og lever i ytterkanten av samfunnet uten selvsagt tilknytning til noe fellesskap. Manglende tilgang til arbeid og utdanning tydeliggjør denne ekskluderingen (Øien & Sønsterudbråten, 2011, s. 10). For informantene sin del vil jeg si bidrar arbeid til å ta de ut av marginaliseringen: de formidler at de gjennom jobben har nettverk, møter nye mennesker og gjennom dette opparbeider de seg ressurser som reduserer marginaliseringen ytterligere. Det at de lærer språket gjennom jobb er et eksempel på dette, da mestring av språk er noe som bidrar til resiliens og tilrettelegger for vennskap og tillit (Borge, 2018, s. 179). Det er dermed grunn til å tro at arbeid fungerer som en beskyttelsesfaktor for informantene.

Arbeid er også en beskyttelsesfaktor mot utnyttelse. Varvin (2015, s. 216) nevner at de fleste andre land i Europa har bedre ordninger for de papirløse flyktingene enn Norge. En av grunnene han trekker frem er at de ønsker å motvirke svart arbeid, noe som per i dag er eneste mulighet for inntekt for denne gruppen i Norge. Som ureturnerbar flyktning i Norge, får man 1894 kr i måneden til å leve for når man bor på asylmottak (UDI, 2019). Dette er ikke mye å leve for, og dermed vil denne gruppen ha gode grunner for å forsøke å skaffe seg arbeid svart. Og dette skaper igjen større sårbarhet, gjennom risiko for utnyttelse og dårlige arbeidsforhold. Eide (2006, s. 58) går så langt som å si at det skapes en sosial nød gjennom politikken som føres i møte med denne gruppen, hvor eneste mulighet ofte kan bli kriminalitet. De er altså ikke bare sårbare for utnyttelse, men også for å havne i kriminalitet på bakgrunn av at det oppleves som eneste reelle alternativ. Som særlig Mehari trekker frem betyr muligheten for arbeidet han har nå at han ikke trenger å søke jobb i kriminelle miljø. Dette understreker det Varvin (2015, s. 216) fremhever i forhold til at bedre ordninger for gruppen kan føre til mindre svart arbeid. Betydningen av manglende tilgang til det ordinære arbeidsmarkedet betyr i dette tilfellet at en risikerer økt sårbarhet for gruppen, og det kan tyde på at arbeid innenfor trygge rammer bidrar til å minske denne sårbarheten.

En kan si at arbeidet styrker resiliensen informantene har fra før. Mange av beskyttelsesfaktorene de lever med nå er i stor grad knyttet til jobben deres. Jeg vil slik sett si at de fremdeles lever med store risikofaktorer, som vil gjøre seg gjeldene dersom informantene skulle miste eller bli fratatt arbeidsforholdet de har nå. Det er ikke godt å si hva utfallet ville blitt: de har taklet livet uten arbeid godt i mange år, men de uttrykker også at situasjonen deres ville blitt svært vanskelig uten jobb. Samtidig er det også mulig at det å ha en jobb gjør de bedre rustet til å takle en eventuell tvangsretur, siden lønnen gjør det mulig å spare opp penger (Eide, 2006, s. 43). Jeg tror også arbeid styrker mestringstroen deres og øker evnen til å håndtere motgang, noe som gjør dette til en risiko som er verdt å leve med. De stiller bedre rustet med arbeid enn uten.

Kapittel 5 - Avslutning

I denne oppgaven har jeg sett på hva arbeid betyr for papirløse flyktninger. Jeg har gjennom ulike funn kommet frem til at arbeid betyr svært mye for både hverdagslivet og selvutviklingen til de jeg har snakket med, i tillegg til økonomien. Det som kommer tydelig frem er at arbeid endrer hele tilværelsen deres, og gir de i stor grad egne bein å stå på. Samtidig blir det mer og mer klart at selv om arbeid er viktig betyr det ingenting i forhold til drømmen om oppholdstillatelse. Det er den de trekker frem som det som virkelig er av betydning. Noe annet som kommer frem er at de lever i en sårbar situasjon, men viser stor resiliens. Denne grunner i iboende egenskaper men styrkes av arbeidssituasjonen deres.

Jeg kan kun si med sikkerhet at funnene og drøftingen gjelder de tre jeg har snakket med, og det derfor behov for mer forskning på dette feltet. Dette trengs for å si noe mer om det generelle bildet, for å se grundigere på hva som kan gjøres for å bedre situasjonen til disse menneskene, samt for å forske på den innvandringsregulerende politikken som ledet til denne oppgaven. Oppgaven har allikevel bidratt til å belyse temaet, ved at jeg sett på hva arbeid betyr for gruppen, med vekt på opplevelsen til tre informanter som lever i en slik situasjon.

Litteraturliste

* = Selvvalgt pensum

Borge, A. I. H. (2018). *Resiliens: risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal. ***(280 sider)**

Brodtkorb, E., & Rugkåsa, M. (2015). Utfordringer for sosialt arbeid i dag. I *Sosialt arbeid en grunnbok* (s. 299–313). Oslo: Universitetsforlaget.

Brunvatne, R. (2006). *Flyktninger og sylsøkere i helsetjenesten*. Oslo: Gyldendal Akademisk. ***(10 sider)**

Cabanyes Truffino, J. (2010). Resilience: An approach to the concept. *Revista de Psiquiatria y Salud Mental (English Edition)*, 3(4), **145–151**. [https://doi.org/10.1016/S2173-5050\(10\)70024-8](https://doi.org/10.1016/S2173-5050(10)70024-8) ***(7 sider)**

Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving*. Oslo: Gyldendal akademisk. ***51-62 12 sider)**

Ebdrup, N. (2012, februar 27). Hva er hermeneutikk? Hentet 28. mars 2019, fra <https://forskning.no/filosofiske-fag/hva-er-hermeneutikk/722732> ***(3 sider)**

Eide, M. (2006). Diskriminering av ureturnerbare asylsøkere. *Kritisk juss*, 32(01), **56–63**. Hentet fra http://www.idunn.no/kritisk_juss/2006/01/diskriminering_av_ureturnerbare_asylsoekere. ***(8 sider)**

Ellingsen, I. T., Levin, I., Berg, B., & Kleppe, L. C. (Red.). (2015). *Sosialt arbeid en grunnbok*. Oslo: Universitetsforl.

Esser, I. (2012). Ikke bare for pengene? I S. Stjernø & E. Øverbye (Red.), *Arbeidslinja* (s. 47–61). Oslo: Universitetsforlaget.

Friborg, O., & Hjemdal, O. (2004). Resiliens som mål på tilpasningsevne. *Tidsskrift for norsk psykologiforening*, 41(3), *** 206–208. (3 sider)**

- Frøyland, K., & Spjelkavik, Ø. (2014). *Inkluderingskompetanse ordinært arbeid som mål og middel*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Gjelsvik, B. (2008). Forebygging og resiliens. I A. I. H. Borge (Red.), *Resiliens i praksis: teori og empiri i et norsk perspektiv* (s. 27–38). Oslo: Gyldendal Akademisk. ***(10 sider)**
- Halvorsen, K. (2012). Lønnsarbeidet - vår tids sekulære religion. I S. Stjernø & E. Øverbye (Red.), *Arbeidslinja* (s. 188–198). Oslo: Universitetsforlaget.
- Halvorsen, K., Stjernø, S., & Øverbye, E. (2016). *Innføring i helse- og sosialpolitikk*. Oslo: Universitetsforl.
- Halvorsen, M., & Nordal, H. M. (2012). Personlighetstrekk og kognitiv stil: Risiko, sårbarhet eller opprettholdende faktorer gjennom depresjonsforløpet? *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 49(1), ***21–29. (9 sider)**
- Heggen, K., Jørgensen, G., & Paulgaard, G. (2003). *De andre: ungdom, risikosoner og marginalisering*. Bergen: Fagbokforlaget. ***16-26, 168-194, 197-221 (62 sider)**
- Helgesen, L. A. (2017). *Menneskets dimensjoner lærebok i psykologi*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Hernes, T. (2010). Et bakteppe. I T. Hernes, I. Heum, & P. Haavorsen (Red.), *Arbeidsinkludering: om det nye politikk- og praksisfeltet i velferds-Norge* (1. utg., 1. oppl, s. 13–41). Oslo: Gyldendal akademisk. ***(28 sider)**
- Holmedal Ottesen, S. (2008). *Papirløse migranter*. Hentet fra <https://kirkensbymisjon.no/content/uploads/2017/09/Pairl%C3%B8se-migranter-rapport.pdf> ***(44 sider)**
- KOM. (2008). *Veileder - Identifisering av mulige ofre for menneskehandel*. Hentet fra <https://www.politiet.no/globalassets/03-rad-og->

forebygging/menneskehandel/veileder_identifisering-av-mulige-ofre-for-menneskehandel.pdf ***(20 sider)**

Leppänen, V. (2011). Sosialt samspill: Å ta opp og tolke telefonsamtaler. I K. Fangen & A.-M. Sævi, *Mange ulike metoder* (1. utg., s. 280–300). Gyldendal akademisk. ***(21 sider)**

Liu, J. J. W., Reed, M., & Girard, T. A. (2017). Advancing resilience: An integrative, multi-system model of resilience. *Personality and Individual Differences, 111*, 111–118. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.02.007> ***(8 sider)**

Lægrend, S., & Skorgen, T. (2006). *Hermeneutikk: en innføring*. Oslo: Spartacus. ***7-38 (32 sider)**

Marfleet, P., & Blustein, D. L. (2011). 'Needed not wanted': An interdisciplinary examination of the work-related challenges faced by irregular migrants. *Journal of Vocational Behavior, 78*(3), 381–389. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2011.03.022> ***(9 sider)**

NOAS. (2015). Norges papirløse underklasse. Hentet fra <https://www.noas.no/norges-papirløse-underklasse/> ***(1 side)**

Norvoll, R. (2019). Sosiale avvik og sosial kontroll. I E. Brodtkorb & M. Rugkåsa (Red.), *Mellom mennesker og samfunn sosiologi og sosialantropologi for helse- og sosialprofesjonene* (s. 97–120). Oslo: Gyldendal. ***(24 sider)**

NSD. (2019). Vanlige spørsmål. Hentet fra <https://nsd.no/personvernombud/hjelp/index.html> ***(1 side)**

Næss, R. (2014). Å lære norsk fra grunnen av i en arbeidssituasjon. I K. Frøyland & Ø. Spjelkavik (Red.), *Inkluderingskompetanse* (s. 290–304). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. New York: Guilford Press. ***3-28, 102-122 (47 sider)**

Rønneberg, K. G. (2000). *Sosiale virkeligheter sosiologi for profesjonsstudiene*. Nesbru: Vett & Viten. ***178-206 (29 sider)**

Skre, I. B. (2018). resiliens. I *Store norske leksikon*. Hentet fra <http://snl.no/resiliens> *(**1 side**)

Steen, R. B. (2008). Tapt liv. *Kritisk juss*, 34(03), ***155–161. (7 sider)**

Stjernø, S., & Øverbye, E. (Red.). (2012). *Arbeidslinja: arbeidsmotivasjonen og velferdsstaten*. Oslo: Universitetsforlaget.

Svendsen, L. Fr. H. (2012). Papirløses rett til å søke arbeid. En konsekvensetisk vurdering. *Etikk i praksis*, 6(2), **38–45**. <https://doi.org/10.5324/eip.v6i2.1783> *(**8 sider**)

Sveaass, N., Vevstad, V., & Brekke, J.-P. (2012). Sårbare asylsøkere i mottak - indentifisering og oppfølging. I M. Valenta & B. Berg (Red.), *Asylsøker: i velferdsstatens venterom* (s. **82–104**). Oslo: Universitetsforlaget. *(**23 sider**)

Terum, L. I., Tufte, P. A., & Jessen, J. T. (2012). Arbeidslinja og sosialarbeiderne. I S. Stjernø & E. Øverbye (Red.), *Arbeidslinja: arbeidsmotivasjonen og velferdsstaten*. Oslo: Universitetsforlaget.

Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse en innføring i kvalitative metoder*. Bergen: Fagbokforl. *(**222 sider**)

Tjora, A. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk. ***104-161 (58 sider)**

UDI. (u.å.). *Utvisning*. Hentet fra <https://www.udi.no/ord-og-begreper/utvisning/> *(**1 side**)

UDI. (2019). *Rutiner og satser for økonomiske ytelser til beboere i statlig mottak, regulerte satser 2019* (Rundskriv UDI Nr. RS 2008-035V1). Hentet fra https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2008-035/rs-2008-035v1/#_Toc442260115 *(**5 sider**)

Utlendingsloven. (2008). Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (LOV-2008-05-15-35). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/2008-05-15-35>

Varvin, S. (2015). *Flukt og eksil*. Oslo: Universitetsforl.

Øien, C., & Sønsterudbråten, S. (2011). *No way in, no way out?: a study of living conditions of irregular migrants in Norway*. Oslo: Fafo. ***(105 sider)**

Selvvalgt pensum = 1099 sider

Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet «Papirløse og arbeid»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å *belyse hva arbeid betyr for situasjonen til papirløse flyktninger*. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Jeg skriver en bacheloroppgave i sosialt arbeid om papirløse og arbeidsrettigheter. Her ønsker jeg å belyse hvordan det oppleves å være i arbeid, i en situasjon med manglende rett til skattekort. Jeg ønsker å intervju mennesker som befinner seg i denne situasjonen, for å få frem opplevelser som finnes. Tema for intervjuet vil være hvordan arbeid påvirker situasjonen. Jeg vil også forsøke å se på muligheter for sosialt arbeid på dette feltet.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Stavanger, ved det samfunnsvitenskapelige fakultet, Institutt for Sosialfag

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg ønsker å intervju deg på bakgrunn av din posisjon som ureturnerbar flyktning. Du er en av de som kan si hvordan det faktisk oppleves å leve i denne situasjonen. Jeg vil derfor tro at du vil være istand til å få frem viktige sider av saken og er en sentral person å intervju.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det å stille til et intervju. Varigheten vil bli på ca. 1 time. Spørsmålene vil være rettet mot arbeidsrettigheter, og innebære hva arbeid har å si for din situasjon, hvordan det oppleves å arbeide og hvordan situasjonen din ville vært uten arbeid. Jeg tar lydopptak og notater fra intervjuet, for å unngå misforståelse eller feilsitering.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- *Det er kun jeg, og til dels min veileder, som vil ha tilgang til konfidensielle opplysninger.*
- *Jeg vil sikre at ingen uvedkommende får tilgang til personopplysningene, ved å anonymisere og holde opplysningene adskilt med øvrige data. Dette vil være passordbeskyttet.*
- *Du vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjonen*

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 16.05.2019. Utover selve oppgaven vil alt av opplysninger bli slettet ved endt prosjekt, det vil si når endelig vurdering av prosjektet er blitt gitt.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg
- å få rettet personopplysninger om deg
- få slettet personopplysninger om deg
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet)
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra *Universitetet i Stavanger* har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Stavanger ved Brita Gjerstad. Epost: brita.gjerstad@uis.no Telefon: 51832799
- Vårt personvernombud: Personvernombud v/UiS, epost: personvernombud@uis.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig
(Forsker/veileder)

Eventuelt student

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *papirløse og arbeid* og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. *Mai 2019*

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2: Intervjuguide

Informasjon:

- Om prosjektet
- Bekrefte forståelsen av samtykket
- Anonymitet
- Mulighet for å trekke seg
- Informere om opptak
- Spørsmål?

Starte opptaker

Oppvarmingsspørsmål:

- Hvor lenge har du vært i Norge?
- Når begynte du å jobbe der du jobber nå?
- Har du jobbet noe før det i tiden du har vært i Norge?

Refleksjonsspørsmål:

- Hva har arbeid å si for din situasjon?
- Hvordan oppleves det å arbeide? (beskrive hvordan det er å være i jobb)
- Hvordan tror du situasjonen din ville vært uten arbeid?

Avrundingspørsmål:

- Er det noe mer du ønsker å tilføye?

Avslutte opptaker

Avslutning:

- Spørre om opplevelsen av situasjonen
- Takke for deltakelse